

Példakép-e még a Nyugat?

Még világgazdasági-kutatók koromban, valamikor a '80-as években egy intézeti vitán félénken utaltam Spenglerre és a Nyugat alkonyára. Igazgatónk, Bognár akadémikus bosszúsan leintett: - Hol van az még? Ma határozottan úgy érzem, hogy ez az idő eljött. A nyugati civilizáció felbecsülhetetlen értékeket hozott létre. Ilyen a demokrácia „fékekkel és biztosítékokkal” kiegészített rendszere és a hatalmi ágak megosztásán alapuló jogállam. Vagy a Nyugat-Európában kialakított szociális piacgazdaság, amely közjavakként kezeli az oktatást és az egészségügyet, és a társadalmi-gazdasági optimum elérése érdekében a környezet terhelésével mint externális költségekkel számol, és működteti azt az intézményrendszert, mely a piacot igazságossá és hatékonyra teszi. (Ezek nélkül a szabad piac a szabad rablás színtere.) Mindezzel együtt Nyugat-Európa ma már nem tartozik a világ vezető térségei közé.

A múlt század utolsó évtizedeiben nagyot változott a világ. Az élvonalba kerültek azok az országok, amelyek felzárkózásukat az állam igen aktív gazdasági tevékenységének köszönheték és politikai rendszerüket az autokratizmus – egyfajta korlátozott demokrácia – jellemzi. (Először Korea, majd a délkelet-ázsiai kis tigrisek, és végül Kína.) Ezzel megdőlni látszott Mancur Olsonnak, az intézményi közgazdaságtan neves képviselőjének azon tétele, hogy a gazdaság sikeres működésének legfontosabb feltétele a szabadság és az egyéni jogok széleskörű biztosítása.

Félreértés ne essék, a harmadik világ dinamikusan fejlődő, felzárkózó országait ebből a szempontból nem tartom követendőnek. A kínai vagy az indiai gazdaság (de említhetjük a többi „felemelkedő” országot is) sikerének egyik összetevője úgy a munkaerőnek, mind a természeti környezetnek a brutális kizsákmányolása és kihasználása volt. Ehhez nyilvánvalóan korlátozni kellett az emberi jogokat. Miközben Nyugat-Európa világgazdasági előnye sokáig az a képessége volt, hogy a szociális piacgazdaság keretében jó állapotban tartotta és állandóan képezte munkaerőjét, továbbá ugyanezen intézmények a társadalmi konszenzus formálásának keretében szolgáltak, az ázsiai vadkapitalizmus a jogok korlátozásával sikeresebbnek bizonyult. (A feltörekvőknek ezeket a „jogtalanul” szerzett előnyeit ki lehetett volna egyenlíteni a nemzetközi kereskedelemnek egy olyan korrigáló mechanizmusával, amely vámokkal törli le az ázsiaiaknak a hiányzó szociálpolitikai és környezetvédelmi intézkedésekből fakadó előnyeit. Ehhez azonban Amerika támogatására lett volna szükség, de mivel Amerika e vitában inkább az ázsiaiakhoz áll közelebb, Nyugat-Európa világgazdasági pozíciója egyre romlik.) A másik tényező, ami az ázsiaiak felzárkózását lehetővé tette, az állam aktív gazdasági szerepe: tulajdonosként, irányítóként és fejlesztőként és a hazai piac védelme. Ezek már tanulságul szolgálhatnak számunkra.

Nemrégiben Jakab András és Urbán László szerkesztésében *Hegymenet* címmel vaskos tanulmánykötet jelent meg az Osiris Kiadónál azzal a kifejezett céllal, hogy „szamba vegye a magyar társadalom és politika előtt álló fontos kihívásokat és megoldási javaslatokat is körvonalazzon”. A tanulmányok egyértelmű igazodási pontja Nyugat-Európa: minden bajunkat – úgy a jelenben, mind az első világháború utáni történelmünkben – azzal

magyarázzák, hogy nem követjük az európai fejlődés útját. Nevezetesen: hogy még mindig nem történt meg a polgárosodás, nem alakult ki Magyarországon az a széles tulajdonosi réteg, mely a politikai stabilitás és egyben a mindenkori kormányzat kontrolljának az alapja. Ez súlyos egyoldalúság, nem csak azt nem veszi figyelembe, hogy a harmadik világbeli országok felemelkedése nem a nyugati modellek mintájára történt; hanem azt sem, hogy magán az Európai Unión belül sem megy végbe a felzárkózás! A déli periféria országai ugyanis csak nagyon-nagyon lassan közelednek a centrumhoz, a 2008-2009-es válság pedig még a korábbi csekély felzárkózásukat is elemészttette. Felzárkózás valójában csak Írország és Finnország esetében történt, de ezek jellemzően nem a periféria országai. A kiegyenlítődésnek intézményi korlátai vannak: az egységes piac úgy van megalkotva, hogy résztvevői számára tilos mindenféle állami támogatás és hazai piacvédelem.

És most nézzük, mi a helyzet térségünkkel, a kelet-európai perifériával. 1995 és 2012 között a három balti ország érte el a legnagyobb mértékű felzárkózást: 29-33 százalékkal kerültek közelebb a fejlett országok GDP/főben mért átlagához. Utánuk Szlovákia következik 25,7 és Lengyelország 22 százalékkal. Bulgária, Magyarország és Románia 14-15 százalékkal került közelebb az átlaghoz, Csehország és Szlovénia felzárkózási mutatója 10 százalék alatti volt. Ezeket az adatokat nehéz értékelni, mert nem csak az uniós csatlakozás hatása játszik közre itt (ami különben is csak 2004-ben volt). Hazánk lecsúszásában pl. jelentős szerepe van a többi kelet-középeurópai országhoz képest lényegesen nagyobb eladósodásnak és annak, hogy jelentős piaci reformokra került sor már a rendszerváltás előtt is, míg a többieknél ez a hajtóerő csak 1990 után jelentkezett.

Szivesen vettem volna, ha a két tucatból legalább egy tanulmány azt vizsgálja meg, hogy miért sikerül – legalább is látszólag – a szlovákoknak, a lengyeleknek és a baltiaknak az, ami nekünk nem. De a gazdasági felzárkózás témájával foglalkozó mindkét tanulmány historizál: a Nyugattól való elhajlás történelmi bűnét tárgyalja. Orbán Krisztián – sekélyes történelmi és gazdaságtörténelmi tájékozottsága alapján – olyan közös jellegzetességeket vél felfedezni a Horthy-rendszer, a Kádár-éra, a rendszerváltás első két évtizede, majd a „NER” rendszere között, amelyek sem nem közösek, sem nem jellemzők (legalább is a négyből háromra). Mellár Tamás a hazai gazdaságpolitikai vitákban a népi-urbánus ellentét újraéledését véli felfedezni. Ebben van valami, de interpretálása elhibázott. E történelmi szembenállásban haza vagy haladás összeütközését látja. Illyés, Németh László, Kovács Imre, Erdei Ferenc forog a sírjában. A vita ugyanis nem arról szólt, hogy haladjunk-e, avagy nem, hanem *milyen* pályán haladjunk: másoljuk Nyugat-Európát, vagy pedig egy saját utat kövessünk. Helyzetértékelése szerint a magyar kormányok a hatalom megtartása érdekében lemondanak a modernizációról és kisajátítják a piac és a demokrácia intézményeit.

A gazdasági felzárkózás mellett hazánk másik legnagyobb feladatának a nemzeti identitás megőrzését tartom. Aki osztja ezt a nézetet, annak súlyos kétségei vannak, hogy vajon ez megvalósítható-e, ha Nyugat-Európát tartjuk követendő mintának. Ma már nyilvánvaló, hogy Nyugat-Európa századunk második felére eliszlámosodik. Értékrendje – ez súlyos állítás, de a valóságot tükrözi – degenerálódott. Az önfeladás és az idegen kultúráknak való behódolás és demográfiai hanyatlás jellemzi, életfenntartó reflexei már alig működnek. A magyar kormánynak tehát egy olyan integrációs közösségben kell céljait követni, amelyben a

gazdasági felzárkózást intézményi korlátok akadályozzák, nemzeti identitásunk megőrzése pedig veszélyben forog, miközben ezeréves történelmünk szervesen Európához köt. Ebben a helyzetben a családpolitikai erőfeszítések, a sikeres felzárkózást megvalósító országok gazdaságpolitikája egyes elemeinek az alkalmazása, a keleti külgazdasági és külpolitikai nyitás nem deviancia és letérés a normális útról, nem diktatúra-építés, hanem elismerésre méltó, bátor útkeresés.

Kiss Károly
közgazdász és társadalomkutató

Megjelent a Magyar Idők 2017. június 24-i számában.

Szakirodalmi utalások:

Hegymenet, szerkesztette Jakab András és Urbán László. Osiris 2017.

A felzárkózási (ill. fel nem zárkózási) adatok forrása:

Halmai Péter: Krízis és növekedés az Európai Unióban. Akadémiai, 2014.

MTA KRTK: Szeminárium a felzárkózásról, 2015. (könyvtári kézirat)

Oblath Gábor: Gazdasági átalakulás, nekilendülés és elakadás. Magyarország makrogazdasági konvergenciája az Európai Unió fejlett térségéhez az 1990-es évek elejétől 2013-ig. (könyvtári kézirat)

Kiss Károly: Periférián. (Konvergencia-krízis az Európai Unióban: a neoklasszikus elmélet esete a gazdasági felzárkózással – Halmai Péter könyvének bírálata.) Magyar Nemzet 2015. jan. 12. <http://kisskaroly.x3.hu/publicisztika/periferian.pdf>

Kiss Károly: Felzárkózásunk esélyei az EU-ban. Vitacikkek. <http://kisskaroly.x3.hu/vilgazd/vitacikkek.pdf>

Houellebecq, Michel: Behódolás. Magvető, 2015.